

Anmeldelse av utstilling

Nordmenn og svensker 1814–2005 på Norsk Folkemuseum og Nordiska Museet
Anmeldt av Ane Ohrvik

2005 var et stort markeringsår. I et mye omdiskutert skjæringspunkt mellom feiring, jubileum og markering resulterte den 100 år gamle oppløsningen av unionen med Sverige i tusenvis av små og store markeringer i Norge og utlandet. En av disse markeringene var museumsutstillingen *Nordmenn og svensker 1814–2005* som åpnet 28. april 2005 på Norsk Folkemuseum. Utstillingen var et resultat av et flerårig samarbeid mellom Norsk Folkemuseum på Bygdøy i Oslo og Nordiska Museet på Skansen i Stockholm. I 2005 var denne utstillingen det største og mest omfattende bidraget fra museenes side i markeringen av den 100-årige oppløsningen av unionen.

Hundreårsmarkeringen, som gjennom programmerklæringer fra sentralt hold i Norge, ble den offisielle fellesbenevningen på 100-års arrangementene, led under hele 2005 med til dels store identitetsproblemer. Utgangspunktet var at man ikke skulle feire eller jubilere, og fokuset skulle ikke ligge på hendelsene i 1905, men på hva Norge har utviklet seg til å bli i tiden etter oppløsningen og hvilket potensial Norge har for fremtiden. Man ville med andre ord at 2005 skulle bli et år for refleksjon og debatt. Det hindret ikke en av hovedleverandørene for markeringene i 2005, det statlig oppnevnte selskapet Norge 2005, i å arrangere såkalte folkefester ved Rådhus-

plassen på historisk symboltunge datoer som 7. juni. Og etter hvert som 2005 skred frem, ble også feiring brukt som benevnelse i økende grad, både av arrangører og av publikum.

Til tross for en identitetsforvirrende hundreårsmarkering ble aktivitetstilbudet variert. Mange millioner kroner ble investert i kunstutstillinger, teaterforestillinger, konserter, filmer og avdukinger av minnesmerker som fylte 2005 med mangfoldige tilbud for kulturinteresserte.

En viktig del av markeringene var utstillinger i regi av lokale og regionale museer både i Norge og Sverige. Høyst forskjellige virkemidler og tematiske vinklinger ble brukt i de ulike utstillingene. Kongehusene fikk behørig oppmerksomhet gjennom utstillinger som *Unionen og Kongehuset 1905* på Vertshuset Sinclair på Kvam, *Kongelige reiser* ved Norsk Jernbanemuseum på Hamar, og utstillingen *Brødrefolkets vel* på Maihaugen på Lillehammer og Livrustkammaren i Stockholm. Det regionale og lokale ble formidlet gjennom for eksempel fotoutstillingen *Surnadal 1905* ved Åsen Bygdemuseum, vandretutstillingen *Finnmark 1905–2005, et stykke Norges-historie* av museene i Finnmark og *Kristiania 1905* ved Oslo Bymuseum. Utstillingen *Nordmenn og svensker 1814–2005* føyde seg inn i rekken av nasjonale utstillinger under jubileet, og kan betraktes som en av de mer sentrale utstillingene som tematiserte og formidlet forholdet mellom det norske og det svenske folket under unionsmarkeringen. Utstillingen var åpen

for publikum på Bygdøy frem til 4. september 2005. Så ble den flyttet og gjenåpnet 28. oktober på Nordiska Museet hvor utstillingen sto frem til 19. april 2006.

Hovedoppslaget i utstillingen var – som tittelen indikerer – å fortelle om forholdet mellom nordmenn og svensker i årene fra 1814 til 2005. På folkemuseets nettsider ble dette forholdet forklart nærmere:

Det dynamiske forholdet mellom nordmenn og svensker har gjennom perioden vært preget av nærhet og avstand, konkurranse og samkvem, likhet og forskjeller. Kontakten har vært betydningsfull både før, under og etter unionstiden. Vi har samarbeidet, kranglet, giftet oss med hverandre, arbeidet og handlet i hverandres land.¹

Mulige innfallsvinkler til formidlingen av forholdet mellom nordmenn og svensker er nærmest uendelige, og det var mildt sagt en stor utfordring de to nasjonale museene tok

på seg. De løste oppgaven ved å orientere utstillingen rundt fem hovedtemaer: Typisk norsk – typisk svensk, utvikling av nasjonal identitet, Sverige i Norge og Norge i Sverige, grenserelasjoner og grenseaktivitet og nasjonale lidenskaper. Disse overordnede rubrikkene fungerte som organisasjonsprinsipper for det materialet som ble presentert i utstillingen. I planleggingen av utstillingen hadde den svenske og norske prosjektgruppen i tillegg fem hovedmål med materialet de skulle presentere for publikum: Utstillingen skulle være *folkelig*, det vil si for og av folket – noe også tittelen på utstillingen skulle signalisere – den skulle være *opplysende, interessant, kul og morsom* og den skulle være *formsikker*.² Utstillingen skulle med andre ord fange vidt og bredt både når det gjaldt tema og publikum.

Hva ble så valgt ut til å representere det karakteristiske ved forholdet mellom nordmenn og svensker og landene som helhet? Under rubrikken nasjonal identitet kunne

Under rubrikken nasjonale identiteter ble det også stilt ut gjenstander fra Norsk Folkemuseum og Nordiska Museet. Denne delen av utstillingen tok for seg museenes egen historie, grunnleggernes visjoner for museene og om hvordan museene samarbeidet tett, særlig i tiden fram mot 1905. (Foto Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum)

publikum vandre mellom folkedrakter, folkekunst og bondeantikviteter samt studere de mest kjente nasjonalromantiske maleriene i norsk og svensk kultur. 17. mai ble presentert som selve symbolet på norsk identitet, mens midtsommer representerte det samme for Sveriges del. Krigsårene 1940–45 ble presentert gjennom utvalgte historier av 3 norske kvinner som under krigen var engasjert i motstandsbevegelsen eller flyktet til Sverige. Den samme formidlingsideen ble brukt om svenske og norske samer. Her ble konkrete personers livshistorier formidlet gjennom ord og bilder. Personene skulle fungere som representanter for to etniske folkegrupper som har vært på siden av, og senere en del av, det svenske og norske samfunnet. Grensehandel og "Harry-turer" til Strømstad ble illustrert gjennom blinkende billykter og fulle ølkasser, og den svenske og norske populærmusikken kunne oppleves både gjennom bilder, tekst og lyd. En egen karaoke-maskin var strategisk plassert i den norske utstillingen og inviterte publikum til å teste kunnskapene sine i slagertradisjonen.

Det var kanskje ikke overraskende at graden av gjenkjennelsesverdi var størst under denne rubrikken i utstillingen. De aller fleste besøkende ville nok på spørsmål om hva de knyttet til nasjonal identitet ha kommet frem til det samme knippe av nasjonale symboler, merkedager og folkelige aktiviteter. Derfor fungerte også denne delen av utstillingen først og fremst som svar på målsetningen om en *folkelig* utstilling, mens materialet som ble presentert, var alt for allment kjent og velbrukt til at det virket interessant og opplysende.

Den mest dominerende og iøynefallende delen av utstillingen var den som tok for seg det typisk norske og svenske. Gjennom spørreliste utsendt av henholdsvis Norsk etnologisk granskning (NEG) ved

Norsk Folkemuseum og arkivet ved Nordiska Museet hadde nordmenn og svensker karakterisert og karikert det typiske ved hverandres land og folk, og dette ga seg utslag i til dels humoristiske oppslag som kunne leses på opphengte plakater i utstillingen. Ifølge et utvalg svenske informanter er nordmenn: "raka och enkla, gladlynta, sportiga og lättsamma, sociala och stolta över sitt land", men samtidig "nationalistiska, inte så välorganiserade, vrålar 'seiern er vår' alldeles för ofta och lite 'mañana'³ i affärsvärlden". På norsk side hadde NEG's informanter karakterisert svensker som: "hyggelige og forekommende, selvbevisste, urbane og kontinentale, pålitelige, høflige, lavmælte og formelle", men også fremhevet at svenskene kunne være: "nedlatende, selvhøytidelige, gjerrige, byråkratiske og regelbundne og at de elsker titler". På bakgrunn av spørrelistematerialet hadde utstillingen også skapt en typisk nordmann og en typisk svenske. *Ola Nordmann* ble presentert i form av en dukke i full menneskestørrelse ikledd en lusekofte, nikkers og skistøvler. Den svenske parallellfiguren, *Medelsvensson*, var på sin side iført gul og blå treningsdress av beste grilldressmerke. De åpenbare stereotypen fremstillingene av den ultimale nordmann og svenske var både lattervekkende og kjente. Det samme gjaldt utvalget av typiske og karikerende vitser om nordmenn og svenkers dumskap som er vel forankret hos de fleste - selv hos dem med et fattig repertor av vitser. Karikeringen av henholdsvis nordmenn og svensker ble også presentert gjennom videosketsjer produsert av svensk og norsk ungdom. I anledning en videokonkurranse kalt "Sett av naboen" arrangert av Norsk Filminstitutt og Svenska Filminstitutet hadde ungdom under 20 år fått utfordringen å tegne et latterlig bilde av sitt nabofolk, og dette ga forfriskende og morsomme tolkninger sett med unge blikk.

Fokuset på forholdet mellom nordmenn og svensker ga også føringer på den politiske og realhistoriske formidlingen i utstillingen. Fire hovedårstall og epoker i historien ble dekket: 1814, 1905, 1940-1945 og 2005. Tidsrommene ble, i tillegg til personlige fortellinger om norske flyktninger nevnt tidligere, formidlet gjennom små avlukker som de besøkende kunne gå inn i å se billedlige og figurative rekonstruksjoner av for eksempel Rikssalen i Stockholm 14. desember 1814. Avlukkene var i tillegg utstyrt med høretelefoner hvor de besøkende kunne lytte til beskrivelser av historiske personer, hendelser og debatter fra de ulike epokene. Dette var imidlertid ikke utstillinger for de fyldige presentasjonene av periodens historiske hendelser slik eksempelvis utstillingen *Brødrefolkets vel* på henholdsvis Maihaugen og Livrustkammeren i større grad var orientert rundt. Folkenes levnet og kontakt med hverandre skulle synliggjøres på tvers av og eventuelt også på tross av konstitusjonelle beslutninger og prosesser. Derfor ga utstillingene kun korte innføringer i de politiske hovedtrekkene ved årstallene: Unionsinngåelsen i 1814, unionsoppløsningen i 1905, krigsårene 1940–1945 og dagens Norge og Sverige. I tillegg til de føringene for innholdet som årstallene ga, tematiserte også utstillingene de politiske ulikhetene mellom landene i forhold til temaer som EU, innvandringspolitikken og flyktninger gjennom oppslaget *like spørsmål – ulike svar*.

Selv om prosjektgruppen ikke hadde satt seg som mål å presentere en grundig historisk gjennomgang av forholdet mellom Norge og Sverige i perioden 1814 til 2005, lurer jeg på om ikke utstillingen hadde vært tjent med nettopp dette. At overordnede historiske prosesser setter sitt preg på hva *folk* gjør, mener og hvordan de

forholder seg til hverandre er et faktum. Det hadde derfor vært interessant om utstillingen hadde forsøkt å binde sammen nettopp de historiske forholdene rundt unionstiden og tiden etter unionsoppløsningen med presentasjonene av den norske og den svenske nasjonale identiteten, det typisk norske og det typisk svenske samt rubrikken like spørsmål – ulike svar. På denne måten ville kanskje utstillingen nærmet seg spørsmålet om *hvorfor* nordmenn og svensker er like – og ulike, selv om dette spørsmålet er svært komplekst. Jeg tror de ulike presentasjonene hadde gitt mer mening og fått mer sammenheng med en slik historisk kontekstuell bakgrunn, og ikke som nå framstått som enkeltstående eksempler og fortellinger.

I denne gjennomgangen har jeg sett utstillingene på Norsk Folkemuseum og Nordiska Museet under ett. Det er kun delvis rettferdig. Etter å ha vandret gjennom både den norske og svenske presentasjonen av utstillingen kan presentasjonen bare til en viss grad regnes som én utstilling. Dette bekreftes også av prosjektgruppene som allerede under planleggingen ble enige om det ville bli en og en halv – og ikke én utstilling. Den svenske utstillingen avvek fra den norske på flere punkter. Det folkelige aspektet var tonet noe ned ved at man blant annet ikke hadde tatt med karaokemaskinen over grensen til Sverige, men lot eksempler på norske og svenske slagere gjennom tidene representere den populærmusikalske delen av utstillingen. De informative plakatene og rubrikkene som fulgte de fleste postene i den svenske utstillingen var også fyldigere enn i den norske. Størst forskjell kunne man likevel spore i den svenske utstillingens formuttrykk. Rommet som ble brukt til utstillingen ga svært begrenset plass til vegginstallasjoner, men desto mer plass til frittstående

Vill natur, flotte stavkirker, rike på oljeeventyret og en staut og kjekk lusekofiekledd friluftsmann var noe av det mest karakteristiske med det norske og nordmenn ifølge et utvalg svenske informanter. Den typiske Ola Nordmann ble stilt ut sammen med sin svenske motpart, typiske Medelvensson. (Foto Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folke-museum)

utstillingsposter. Foruttrykket ble dermed strammere og enklere, men samtidig vanskeligere å orientere seg i. Mens utstillingen på Folkemuseet var bygget opp rundt en logikk av typen ”vi begynner til venstre og ender til høyre” med utgangspunkt i inngangspartiet, ga ikke den svenske oppføringen den samme logiske strukturen. Dette medførte at rekkefølgen man møtte de ulike postene i ble mer tilfeldige i den svenske utgaven. Det fremstår likevel som usikkert hvorvidt man i oppbyggingen av utstillingene egentlig ønsket at publikum skulle se de ulike utstillingspostene i én bestemt rekkefølge. Postene var ikke sortert historisk-kronologisk.

Den største styrken ved utstillingene sett under ett, var deres gjenkjennelsesverdi i valg av temaer og problematikker. På samme tid kan dette også sies å ha vært utstillingenes svakhet. Å vandre igjennom kjente temaer og problematikker (som for eksempel nordmenns og svenskernes syn på hverandre og grensehandelen) er bare morsomt og interessant inntil et visst punkt. Om ikke utstillingene også presenterer noen ny kunnskap som øker publikums

informasjonsverdi etter å ha gått igjennom utstillingspostene, eller om ikke noe av innholdet som presenteres provoserer eller inviterer til ettertanke hos mottakeren, har man etter min mening ikke lyktes helt i formidlingen. En museumsutstilling av dette kaliberet bør være mer enn folkelig, kul og morsom, og også gi rom for refleksjoner av mer kontroversiell og/eller prinsipiell art. Ut fra dette perspektivet synes jeg ikke prosjektgruppene lyktes i tilstrekkelig grad i å lage en opplysende og interessant utstilling.

Det er imidlertid interessant å se utstillingen i lys av den situasjonen hundreårsmarkeringen generelt sett havnet i. Forsøket på en statsstyrt debatt under hundreårsmarkeringen som skulle se på Norge i et 100-årig retrospektiv og gi visjoner for fremtidens Norge, ble møtt med skepsis. De ufarlige og uvesentlige temaene i den statsinitierte debatten ble kritisert. Hvor var den reelle diskusjonen? Hvor var de virkelige politiske konfliktene som det ville være naturlig å ta opp? Kulturredaktør i Aftenposten, Per Anders Madsen, kommenterte problemet med hundreårsmarkeringen på denne måten:

Ikke vil man ha jubileum og nasjonal patos, og en reell, nasjonal selvransaking er også umulig på grunn av EUs sprengkraft i norsk politikk. Resultatet er blitt noe midt i mellom, noe som vi ikke helt vet hva er, bortsett fra at sponsorene ikke vil ha det og at bakrusen kom uvanlig tidlig.⁴

Når utstillingene på Bygdøy og Skansen presenterte EU-spørsmålet ut fra rubrikken ”like spørsmål – ulike svar”, var også dét konklusjonen i presentasjonen publikum ble gitt. Men hvorfor ikke grave dypere i det som kan betone seg som det største skillet i veivalg mellom våre to nasjoner?

Det kan virke som om utstillingene havnet i den samme ambivalente stillingen som hundreårsmarkeringen generelt gjorde: mellom markering, feiring og jubileum – og mellom tannløs debatt og kritisk diskusjon.

Noter

1. http://www.norskfolke.museum.no/no-se/no-se_hovedsid_under.htm (nedlastet 1.3.2006)
2. Opplysningene om prosjektgruppens planlegging og arbeid med utstillingene kom frem under intervjuer med den norske prosjektlederen Hildegunn Bjørgen 6.9.2005 og den svenske prosjektlederen Maria Maxen 23.11.2005.
3. Dette uttrykket stammer opprinnelig fra spansk og blir i Sverige brukt som betegnelse på 'i morgen', det å ikke haste saker, men ta det rolig.
4. *Aftenposten* 26.4.2005